

BERLIJN VOOR GEVORDE

8 Nederlanders
over de ziel van
hun stad

N

HEIME TIPS

DERDEN

ers
an

De stad

ANTOINE VERBIJ

006 | VAN WIE IS BERLIJN?

Stad van wereldburgers en dorpsbewoners

WOUTER MEIJER

020 | OP ZOEK NAAR WERK 'Arm aber sexy'

BRAM VERMEER

034 | ACHTERVOLGD DOOR HET VERLEDEN

De erfenis van fascisme en communisme

VINCENT KOMPIER

048 | BREKEN EN BOUWEN Op zoek naar
samenhang in een gedeelde stad

MERLIJN SCHOONENBOOM

064 | KUNSTMETROPOOL AAN DE SPREE

Vorbij de hype

ANNEMIEKE HENDRIKS

**078 | DROOMDECOR VOOR SCHRIJVERS
& REGISSEURS** Drie bakens in de stad

opnieuw bekeken

JACO BOER

094 | EINDELOZE NACHTEN

Tussen avant-garde en nostalgie

108 | BERLIJN BIJ +30 EN -30 GRADEN

Bram Vermeer 'Het leven gaat langzamer hier. Zelfs de auto's kruipen voorbij. Dat geeft tijd om te kijken, na te denken en mensen te ontmoeten. Een wereldstad zonder stress.'

Wouter Meijer 'Er is in Berlijn zo veel ruimte, dat iedereen kan leven zoals hij wil. Ik krijg er zelf ook veel ruimte van in mijn hoofd, de vrijheid hangt hier in de lucht.'

Merlijn Schoonenboom

'De stad Berlijn is spannend omdat ze zo paradoxaal is: ze is enorm groot, maar voelt vaak als een dorp. Ze is erg alternatief en toch de hoofdstad van het economisch sterkste land van Europa. Haar geschiedenis is bloedig en wreed, maar ik ken geen westerse stad waar ik me zo ontspannen voel.'

Annemieke Hendriks 'Berlijn is de interessantste stad van Europa en voor mij daarmee van de hele wereld. Berlijn is de scharnier tussen Oost en West, een onuitputtelijke bron van de naoorlogse geschiedenis. Tot vandaag de dag, want de Muur zit nog volop in de hoofden van de West- en de Oost-Berlijners.'

Vincent Kompier 'Berlijn verrast mij dagelijks opnieuw door zijn grove lelijkheid, met incidenteel tranentrekkende schoonheid. Machostedenbouw knalt er op mini-initiatief. **Het is een stad waar vrijheid nog niet is opgeofferd aan schijnveiligheid.** Alles is hier vanzelfsprekend, dat blijft mij verbazen.'

Linda Huijsmans 'Ik ben geboeid door het tempo waarin de stad verandert en de vanzelfsprekendheid waarmee bewoners met hun geschiedenis omgaan. De fiets brengt me naar onverwachte mensen, gebouwen en verhalen.'

Antoine Verbij 'Berlijn is een stad die voortdurend vergaat en opnieuw ontstaat. Een stad met een wandelend hart, dat nu eens hier en dan weer daar klopt. **Een stad die om elke hoek een ander gezicht laat zien en toch haar gezicht bewaart.** Een stad die van iedereen is en tegelijk van niemand.'

Jaco Boer 'Berlijn is voor mij een raadsel. Hoe kan een stad zo veel dynamiek en mensen met bijzondere ideeën hebben en toch zo ontspannen en ruim aanvoelen? **De opeenstapeling van geschiedenis blijft mij fascineren.** Er zijn nog zo veel verhalen en plekken die ik nog niet ken.'

meer over de
auteurs op
bladzijde 214

Berlijn is een ruïne van de industriële revolutie. Lege fabrieken liggen verspreid door de stad. Wie een goed idee heeft, vindt alle ruimte om dingen uit te proberen. Nergens anders is er zo'n aantrekkelijke mengeling van horeca-experimenten en creatieve bedrijfjes. Maar niet iedereen profiteert van die nieuwe dynamiek.

DOOR WOUTER MEIJER

De industrie groeide onstuimig

Berlijn is een geëxplodeerde industriemetropool. Tussen woonwijken liggen voormalige fabrieken en enorme spoorcomplexen. Het roemrijke industriële verleden heeft een bijzondere variatie aan cultureel erfgoed opgeleverd: fabrieken, brouwerijen en wooncomplexen voor arbeiders.

Oberschöneweide is zo'n wijk, waar de industrie rond 1900 onstuimig groeide. De firma AEG bouwde hier in 1890 een fabriek voor accu's, een elektriciteitscentrale en een kabelfabriek. De snelle ontwikkeling van de elektrotechniek maakte monsterfabrieken nodig, waar mانشoge kabelrollen en gigantische accumulatoren werden geproduceerd. De bevolking van Oberschöneweide groeide explosief: in 1890 waren er nog maar 159 inwoners: een paar villa's, een uitspanning aan het water en een pontje over de Spree. In 1895 woonden er al meer dan 600 mensen, vijf jaar later bijna 6000 en in 1920 waren het er ruim 25.000. In hoog tempo werden *Mietskasernen* gebouwd, waar de arbeiders dicht opeen gepakt woonden.

Na de val van de Muur sloeg de malaise toe. Wie nu door de Edisonstraße aan komt rijden, ziet links en rechts verlopen arbeidershuizen met op de begane grond video-, bel- en gokwinkels, als ze tenminste niet zijn dichtgetimmerd. Een troosteloos decor met maar één lichtpuntje: aan het einde staat het klassieke

Am Kotti

Kottbusser Tor is het grauwste metrostation in de stad (U1). Hier moest een frisse nieuwbouwwijk van beton verrijzen. Vlakbij zorgt gerenoveerde oudbouw voor meer sfeer, met interessante nieuwbouwprojecten die leven brengen in de oude staten.

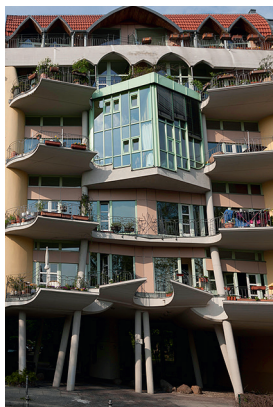
01 Neues Kreuzberger Zentrum

Betonkolos uit 1974 die over de straat heen is gebouwd. Symbolisch voor de sloop en nieuwbouw uit de jaren zestig. Oudbouw maakte plaats voor een snelweg, die er nooit kwam. Adalbertstraße

02 Wohnregal

Zelfbouwproject uit 1984. *Regal* betekent 'stellingkast', een passende bijnaam. Aan de gevel is de grote diversiteit aan woningen te zien. Admiralstraße 16

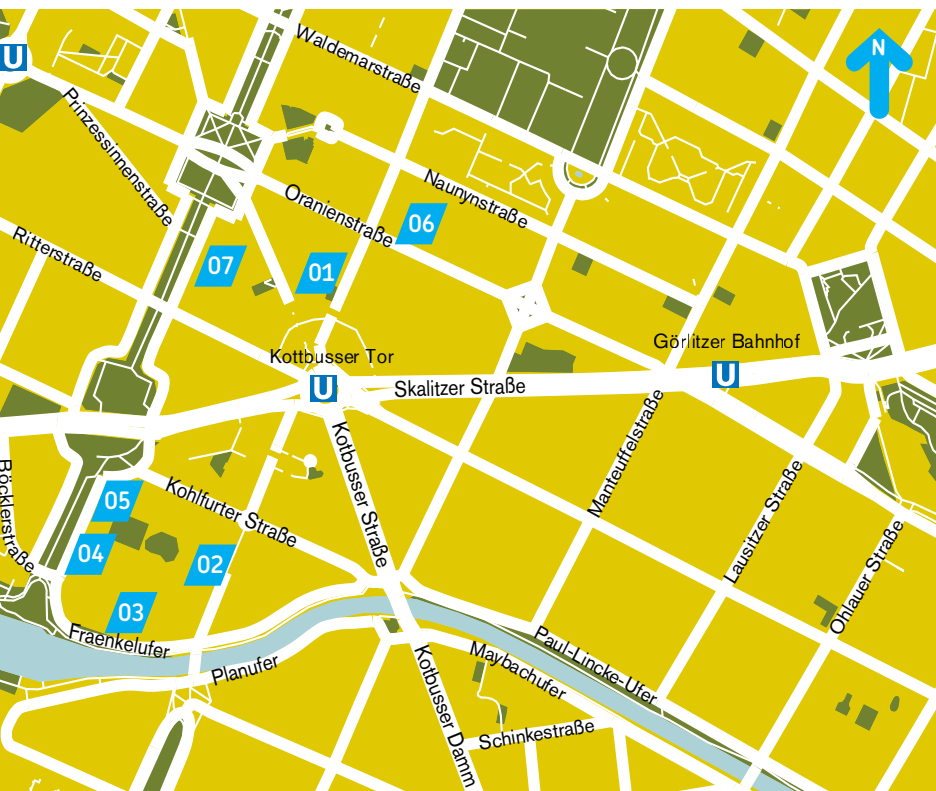
03 Baller-Haus

Zwierig gebouw van Inken en Hinrich Baller (1984). Kenmerkend zijn het kleurgebruik en de grillige, organische vormen. Grote, vrij toegankelijke binnenhof met veel licht. Fraenkelufer 38 en 44

04 Elisabethhof

Goed bewaarde Berlijnse hofbouw, met aan de straat woningen, aan de binnenhof fabrieken (1897-1898). Nu metaalwerkplaats en plek voor creatieve mediabedrijven. Erkelenzdamm 59-61

05 Beginnhof

Hedendaags beginnhof uit 2007. De vijftig woningen met tuin, dakterrassen en gemeenschappelijke ruimte worden voornamelijk door vrouwen bewoond.

Erkelenzdamm 51-57

06 Oranienstraße

De boomloze Oranienstraße is een treffend voorbeeld van de dichtbebouwde *Gründerzeit*-bebouwing. De hof op nummer 25 laat zien hoe vroeger wonen en werken dicht open lagen.

Oranienstraße 25

07 Ina Kindergarten

Achter het Neues Kreuzberger Zentrum is een voormalige parkeergarage, die vooral gebruikt werd door junks, in 1988 omgebouwd tot kinderdagverblijf, compleet met dakterrassen.

Dresdner Straße 128

KREUZBERG

36 /

NEUKÖLLN

Ver weg van de mainstream

Kreuzberg ligt in het oosten van de stad, maar hoorde bij West-Berlijn. Tijdens de deling was de wijk moeilijk bereikbaar en aan drie kanten omsloten door de Muur. De ideale biotoop voor iedereen die zich op afstand wilde houden van de mainstream. Kunstenaars vonden er een atelier en Turkse immigranten kwamen af op de lage huren. Na de val van de Muur is de wijk een mengeling gebleven van alternatieve scene en migrantencultuur. Tegen een nieuw filiaal van McDonald's wordt nog even hard gestreden als in de tijd van voor de hereniging.

De Oranienstraße is het kloppend hart van de wijk met alternatieve boekhandels, kleurige kleding en etnische restaurants. Oudbouw en stadsvernieuwing wisselen elkaar af, de strijd tegen graffiti is er allang verloren. Rond U-Bahnhof Kottbusser Tor ('Kotti') is de sfeer ruwer. Junkies en dealers domineerden lange tijd de buurt.

Nu alternatieve bars een plek in de flats uit de jaren zestig hebben gevonden, is het er prettiger geworden. Verder naar het zuiden liggen aan de voet van de honderd jaar oude herenhuisen langs de Paul-Lincke-Ufer aangename terrassen. Recent is ook de Schlesische Straße bij de Spree populair geworden, met restaurant-

jes en creatieve bedrijven. In het weekend spuwt de metro er honderden opgewonden jongeren uit die gaan stappen in de tientallen bars en clubs.

Met de stijgende woningprijzen in Kreuzberg zijn studenten en kunstenaars in de afgelopen jaren ook naar Neukölln getrokken. Vooral de migrantenbuurt net ten zuiden van het Landwehrkanal is populair. Daar waren de huren nog laag, de huizen oud en de inwoners arm. Rond de Weserstraße zijn veel barretjes gekomen die in het weekend veel jongeren trekken. In Alt-Rixdorf hangt eerder nog een dorpse sfeer.

08 Prinzessinnengarten

Tot 1989 lag deze plek vlak bij de Muur, een typische uithoek dus. Een Aldi en een Lidl waren lange tijd de voornaamste attractie. In 1999 wilde het architectenbureau Raumlabor Berlin op dit braakliggende terrein een bos aanplanten om er bewoonbare boshutten te kunnen bouwen. Maar het liep anders. Tien jaar later veranderde dit weggebombardeerde stukje Kreuzberg in een kwekerij van zesduizend vierkante meter. Volgens de initiatiefnemers is dit voorbeeld van landbouw midden in de stad dé manier om duurzaamheid te combineren met saamhorigheid in de buurt. Turkse buurtbewoners kweken hier hun groenten, bio-types herontdekken vergeten gewassen, Berlijnse topkoks komen er voor onbespoten kruiden. In de tuin groeien twintig verschillende soorten munt en vijftien oude aardappelrassen. De bodem is vol beton en vervuiling. De aarde zit daarom in zakken, kratten en lege melkverpakkingen. Dat maakt het ook makkelijk om te verhuizen. Het zou Berlijn niet zijn als er geen *Biergarten* was. De geïmproviseerde bar is gemaakt van een paar zeecontainers met op het dak enkele bijenkorven. Wat je hier eet, is wat je om je heen ziet.

Prinzenstraße 35-38 / Prinzesinnenstraße 15 > U Moritzplatz / 0176 24 33 22 97 > www.prinzessinnengarten.net

een van Berlijns hardnekkige achterstandsbuurten

KREUZBERG 36 / NEUKÖLLN

ligt. Als vanzelf sijpelt de harde realiteit de producties binnen. Bij het publiek slaat die mix van avant-garde en *street credibility* goed aan. Een goede beheersing van het Duits is wel een pre. Karl-Marx-Straße 131-133 > U Karl-Marx-Straße > 030 68 89 07 77 > www.neukoellneroper.de

09 Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg

Een bijzonder museum over de sociale en bouwkundige geschiedenis van Kreuzberg. Het museum geeft een goed beeld van de vele protestbewegingen die de buurt maken tot wat het is: het laboratorium voor alternatief wonen en werken. Adalbertstraße 95 > U Kottbusser Tor > 030 50 58 52 33 > wo-za 12-18 uur, gratis toegang > www.fhxb-museum.de

ETEN EN DRINKEN

10 Sage

Deze stijlvolle strandclub, bar en restaurant ligt direct aan de Spree. Een mooie plek om 's avonds aan een cocktail te nippen of een hapje te eten met je voeten in het zand. De sfeer

Ontdek het andere Berlijn

Acht Nederlandse journalisten in Berlijn vertellen hoe deze miljoenenstad hen al jaren fascineert. Ze leggen uit waarom kunstenaars en internetondernemers uit de hele wereld in verlaten fabriekshallen trekken. Ze laten de bunkers zien waar de geschiedenis tastbaar is en de balzalen waar het nachtleven swingt. Met fragmenten uit film en literatuur en vernieuwende bouwexperimenten.

'Een reisgids met sterke essays. Zo goed geschreven dat je hem van begin tot eind uitleest.'

– HP/De Tijd

'Een aantrekkelijk dynamisch boek. Een van de leukste nieuwe reisguides van dit voorjaar.'

– de Volkskrant

'Een onmisbaar boek voor iedereen die verder wil kijken dan de Berlijnse Muur.'

– Knack

WOUTER MEIJER – correspondent NOS Journaal

ANTOINE VERBIJ – correspondent Trouw

MERLIJN SCHOONENBOOM – historicus, zelfstandig journalist

ANNEMIEKE HENDRIKS – socioloog, auteur, journalist

VINCENT KOMPIER – planoloog, stadsgids, onderzoeker

LINDA HUIJSMANS – auteur, zelfstandig journalist

JACO BOER – sociaal geograaf, zelfstandig journalist

BRAM VERMEER – auteur, zelfstandig journalist

'Een gids voor gevorderden, die de Rijksdag en Checkpoint Charlie niet hoeven te zien, maar het andere Berlijn willen leren kennen'

